

На реверсі монети зображено державний герб Греції, навколо нього – написи «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ» («Грецька республіка») і «2500 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΤΙΥΛΩΝ» (2500 років битві при Фермопілах).

У зовнішньому колі зображено грецьких та перських вояків. Перські воїни озброєні списами і луками, за спинами у них сагайдаки. Грецькі воїни всі, крім одного, озброєні списами, в останнього – меч. Їх обладунок більше схожий на анатомічну кірасу, ніж на лінотаракс. Зображення перських вояків напряду взяті з барельєфу в палаці Дарія у Персеполі. У нижній частині викарбовано номінал монети «10 євро». Монету обрамлює меандр.

Отже, проведений аналіз дає змогу зробити такі висновки: по-перше, багато грецьких монет присвячено пам'ятним датам. По-друге, дуже розповсюдженим є використання сюжетів, взятих з античної кераміки, що не є дивним, враховуючи, що антична кераміка є великим масивом зображальних джерел. По-третє, зображення, які не мають підґрунтя в зображальних джерелах, містять певні історичні хиби.

Abstract. The scientific work is devoted to the analysis of the depiction of the archaeological heritage on the coins of the Greek Republic. Commemorative coins were taken for analysis. The purpose of the study is to analyze the image of artifacts and archaeological monuments on coins, for which the following tasks were gradually outlined and fulfilled: to find out the quality of their representation, to find historical errors and to find out the reasons for their occurrence. The subject of the study is archaeological practice on the coins of the Greek Republic. The work used methods of visual analysis, descriptive, historical-comparative and historical-systemic methods of research. The main results are: firstly, clarification of the fact that many coins are dedicated to memorable dates; secondly, the spread of the use of subjects from Greek ceramics.

Keywords: coins, numismatics, archeology, archaeological heritage, battle history.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 2020 Greek numismatic program. 10.03.2020. URL: <https://numismag.com/en/2020/10/03/2020-greek-numismatic-program/> (дата звернення: 02.09.2024).
2. Χρυσό Νόμισμα 200 Ευρώ Περσικής Πόλεμοι. 2020. URL: <https://minagold.gr/mg-product/chryso-nomisma-200-euro-persikoi-polemoi-2020/> (дата звернення: 04.09.2024).
3. Ахновський Д. В., Литвиненко Р. О. Антична і середньовічна спадщини Криму на монетах України. XXVI Сходознавчі читання А. Кримського: матеріали міжнародної наукової конференції (30 листопада 2023 р.). Київ; Львів–Торунь: Liha-Pres, 2023. 436 с. С. 205–209. DOI: 10.36059/978-966-397-346-3-51.
4. 10 Ευρώ 2020 Ασημένιο 2.500 Χρόνια Από Τη Μάχη Των Θερμοπυλών. URL: <https://greekcoins-eshop.gr/product/10-2020-2-500/> (дата звернення: 12.09.2024).

УДК 93:Коцюбинські::94:316.722(477)

КОЦЮБИНСЬКІ В КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ: ШТРИХИ ДО РОДИННОГО ПОРТРЕТУ

О. Ю. Барбелюк, Н. Р. Темірова

Анотація. У розвідці окреслено роль нащадків М. Коцюбинського в культурі України, акцентовано на родинному зв'язку між персоналіями як одному з ключових чинників формування творчого і наукового доробку Коцюбинських. На основі вивчення наукової літератури, опрацювання джерел, із залученням історико-біографічного, історико-генетичного методів, спираючись на принципи наукової об'єктивності та історизму, показано, що брат, діти, онуки письменника були задіяні у різних сферах культурницької діяльності – літературі, скульптурі, музейній справі, науці. А племінниця Михайлина Коцюбинська – представниця покоління «шістдесятників».

Ключові слова: Михайло Коцюбинський, родина, українська культура.

Михайло Михайлович Коцюбинський по праву входить до пантеону найвидатніших класиків української літератури. При цьому М. Коцюбинський – постать чи не унікальна в плані того, що він чітко вписувався в світло радянської ідеології з огляду на багатогранність творчої спадщини, в якій совети знаходили вигідні для себе тези. Тут напрошується деяка паралель із творчістю Тараса Шевченка. Вагомий вплив на творчий доробок літератора справляла родина письменника. Аналіз ролі нащадків роду Коцюбинських у контексті української культури не є можливим без огляду на власний доробок літератора. Продовжуючи вищезазначену думку, му-

симо вказати і на те, що подібне трактування творчості Михайла Михайловича знайшло ідеологічну легітимізацію в контексті діяльності його дітей, що були палкими діяльними прихильниками більшовизму, щоправда, за це поплавилися його сини Юрій і Роман, потрапивши під маховик радянських репресій у 1937 р.

До творчості та родинних зв'язків М. Коцюбинського зверталися чимало дослідників – Л. Дем'яненко, Ю. Кузнєцов, Н. Головченко, Н. Калиниченко та інші [1; 2 та ін.]. Зокрема, Н. Головченко охарактеризувала творчість письменника, проаналізувавши його твори у порівнянні з надбанням Кнута Гамсуна, Івана Буніна. Ю. Кузнєцов вивчив стильові моделі українського автора в сьогоdnішньому літературознавстві [3]. Проте постать Михайла Михайловича передусім потрапила у фокус літературознавців. Щодо його родини, то цей сюжет потребує систематизації. Тож метою цієї статейної розвідки є визначення внеску в українську культуру представників родини визначного українського письменника Михайла Коцюбинського.

Необхідність утримувати родину ще з юного віку вплинула на подальшу діяльність М. Коцюбинського. Це ми можемо з'ясувати з того факту, що навіть важкохворим він продовжував працювати в чиновницькому апараті Чернігова до 1911 р.

Переходячи до розгляду зазначеної проблематики, варто було б навести коротку тезу-характеристику творчості Коцюбинського, зберігачами і збирачами спадку якого випало бути його нащадкам. Окремі з них стали гідним продовженням майстра слова. Дослідники творчості письменника називають Коцюбинського майстром психологічної прози, імпресіоністом у літературі, який в останніх новелах доповнив свій характерний стиль елементами неоромантизму. А ще Коцюбинського називають Сонцепоклонником і Соняхом, бо над усе він любив життя, сонце, квіти і дітей.

Водночас ми не маємо права заперечити всеукраїнського визнання таланту письменника, що особливо важливо і в контексті історії міста Вінниці, де жив і творив Михайло Михайлович. Очевидну перепону на шляху до світового імені в літературі варто шукати в контексті загального російського імперського дискурсу, тривалому бездержавному статусі України, як наслідок – труднощі з перекладом творів, що зумовлює неможливість виходу на світовий ринок. З цього випливає таке: в контексті російської імперії Коцюбинський лишався лише державним чиновником, а не людиною широковідомою в амплуа літератора.

М. Коцюбинський кохав свою дружину Віру Устимівну, яка взяла на свої плечі весь побут родини, створювала умови, аби чоловік міг спокійно працювати і мав можливість їздити на відпочинок та лікування за кордон, тому що розуміла величезне значення його творчої праці для української культури. В домі завжди було затишно, вечори проводилися за читанням або роялем. Сама господиня чудово грала на піаніно, навчила музики і дочок. А коли в родині гостював М. Лисенко, подарував Вірі Устимівні ноти, які і нині зберігаються у музеї М. Коцюбинського. Не полишала дружина М. Коцюбинського і громадських справ. Вона разом з чоловіком брала участь у роботі громадської бібліотеки, музично-драматичного товариства, комісії з народної освіти, допомагала організувати «Просвіту» і активно працювала в ній. Її підпис – на всіх зверненнях, вимогах, листах, які надсилалися з Чернігова в різні урядові інстанції. Віра Устимівна організувала літературно-музичні вечори для дітей, концерти і лекції від «Просвіти». А ще їй першій Михайло Михайлович завжди читав свої твори. В одному з листів із далекого о. Капрі він писав: «Досадно, що не можу тобі читати того, що написав, ти єдиний мій критик, якому я вірю і на смак якого покладаюсь» [4].

Рід Коцюбинських уособлює тенденцію свого часу, що накладається на велику частину тодішньої української інтелігенції, частина якої піддалася впливам радянської влади, втративши своє українське начало, а інша стала осередком його збереження.

Серед дітей в контексті діяльності в культурній сфері варто виділити молодшого сина Романа. У середині 1920-х років він долучився до активної українізації. Саме працю на цій ниві енкаведисти згодом «пришиють» сину класика української літератури як «буржуазному націоналістові». В Одесі Роман Михайлович працював на культурній ниві: редактором газети, у радіокомітеті, у книжковому видавництві, після чого в серпні 1929 р. поїхав на навчання до Харкова в Український інститут марксизму-ленінізму. У 1931 р. на базі ідеологічних інститутів було створено Всеукраїнську асоціацію марксистсько-ленінських науково-дослідних інститутів –

ВУАМЛІН. Там Роман навчався у аспірантурі та завідував науковою бібліотекою [5]. У червні 1934 р. Романа Михайловича призначили куратором Вінницького музею свого батька. Роман працював на цій посаді лише п'ять місяців. У листопаді того ж року розпочалося придушення його брата Юрія. НКВС також зацікавився Романом. Він та його сім'я були змушені поїхати до Дніпропетровської області, а згодом були заарештовані, засуджені та розстріляні 26 вересня 1937 р. [6].

Молодший брат Коцюбинського Хома був засновником і першим директором Вінницького літературно-меморіального музею М. М. Коцюбинського, а також Чернігівського музею. До Чернігова він приїхав разом із дружиною Катериною, яка стала його заступницею, та трирічною донькою Михайлиною, майбутньою українською дисиденткою [8]. У 1944 р. Хома Михайлович разом з музейною колекцією повернувся до Чернігова. Роботи було надзвичайно багато, оскільки було знищено 2/3 саду, завдано шкоди будинку й садибі. Та поступово музей відроджувався. Хома Михайлович і Катерина Яківна знайшли можливість відновити сад, спорудити нове приміщення. У музеї бували П. Тичина, М. Рильський; кімната для відвідувачів, що була при музеї, ніколи не залишалася порожньою. Проводилися численні зустрічі, екскурсії. Цікавим є те, що колектив музею був дуже маленьким, всього кілька осіб, але зроблено ними було дуже багато [6]. Велика заслуга Хоми Михайловича і у впорядкуванні могили письменника.

Ірина Михайлівна Коцюбинська здобула освіту в Чернігівській жіночій гімназії, працювала у земській управі. У міжвоєнні роки довелося чимало мандрувати, аби вижити. Втратила старшого сина й чоловіка, але не зламалася. У повоєнні роки працювала суддею у Києві, очолювала будинок літераторів. Наприкінці 1956 р. Ірина Михайлівна очолила колектив Чернігівського музею свого батька, відразу з головою поринувши у роботу. Юристу за фахом, їй нелегко було опанувати малознайому доти музейну справу, але освоївши її, І. Коцюбинська чимало зробила для поповнення фондів музею, побудови нової літературної експозиції. У 1958 р. було відновлено меморіальну оселю письменника, яка містилась у трьох кімнатах будинку. Літературна експозиція розташувалась у новій будівлі. За часів її роботи музей став помітним осередком науково-просвітницької, видавничої і збиральницької діяльності. Багато часу і сил вклала Ірина Коцюбинська у підготовку і проведення науково-практичних конференцій, присвячених життю та творчості Михайла Коцюбинського, відновила проведення «літературних субот», приурочених до різних дат, а запрошувалися на них відомі люди, гості з Києва та інших міст. Вона активно спілкувалася з літературно обдарованою молоддю. Про талант Ірини Михайлівни як літератора і дослідника свідчить ціла низка публікацій у періодиці. Особливе ж місце в її творчому доробку займають дві книги спогадів, які сьогодні є справжньою бібліографічною рідкістю: «Спогади і розповіді про М. Коцюбинського» (1965) та «Михаил Коцюбинский» із серії «ЖЗЛ» (1969). Рок раніше Ірину Михайлівну прийняли до Спілки письменників України. Самовіддану працю на музейній ниві було відзначено орденом «Знак Пошани» та званням «Заслужений працівник культури» [7].

Гідним продовженням творчості матері став Флоріан Коцюбинський. Його творіння можна бачити у багатьох містах України. У 1955 р. на могилі Михайла Коцюбинського на Болдиній горі у Чернігові встановили монумент з бронзи і граніту; скульптурна композиція «Мир» (монументальна фігура жінки з голубами) прикрашає міст через Дніпро поблизу станції метро у Києві; у 1968 р. відкрито велетенський 36-метровий монумент на Савур-Могилі поблизу Сніжного на Донеччині – пам'ятник перемоги у Другій світовій війні, який було по-варварськи знищено російськими окупантами у серпні 2014 р. А 1974 р. до 110-річчя від дня народження Михайла Коцюбинського Флоріан Аврамович створив натурну скульптуру видатного письменника з кованої міді. З 1983 р., коли в Чернігівському музеї М. Коцюбинського було збудоване нове приміщення літературної експозиції, відвідувачів зустрічає велична декоративна статуя борця за народну волю, яку створив Флоріан Коцюбинський за мотивами творів свого великого пращура [10]. Але зв'язок і єдність онука з дідом простежується не тільки в пам'ятниках, портретах, ілюстраціях. Скульптор не раз брався за перо: написав лібрето балету «Тіні забутих предків», взяв участь у створенні лібрето опери за мотивами «Fata morgana».

Михайлина Коцюбинська, дочка молодшого брата письменника Хоми – одна з когорт шістдесятників. Ще школяркою-старшокласницею і студенткою часто проводила екскурсії по

музею Михайла Коцюбинського. Працювала в академічному Інституті літератури ім. Т. Шевченка; досліджувала мову художніх творів і поетику Тараса Шевченка, художню індивідуальність Михайла Коцюбинського. Вона була учасницею протесту проти арештів української інтелігенції під час прем'єри фільму «Тіні забутих предків» у 1965 р. Як зазначає літературознавець та учасник національного руху опору 1960-х років Євген Сверстюк: «... своєю культурною справжністю, правдивістю і професійним рівнем, щирістю і повнотою віддачі Михайлина Коцюбинська засвітилася в колі шістдесятників і надала йому своїм прізвиськом навіть певної легітимності». Вона – лауреат премій імені Василя Стуса, імені Олени Теліги, літературної премії імені Олександра Білецького (1993), Фондації Антоновичів (1996). Її двотомник вибраних праць «Мої обрії» відзначений 2005 р. Національною премією ім. Т. Шевченка. Є Почесним доктором Національного університету «Києво-Могилянська академія». До Дня Незалежності 2006 р. нагороджена орденом Княгині Ольги III ступеня. Людина рідкісної ерудиції, високого духу й толерантності, Михайлина Коцюбинська належить до найвищих національних моральних авторитетів [9].

Отже, серед роду Коцюбинських виокремилася ціла плеяда видатних діячів культури, які охопили різні її сфери. Підтвердженням їх таланту став вагомий творчий доробок, пов'язаний з ім'ям письменника, і ціла низка державних нагород.

Abstract. In the given scientific research, the author outlines the role of the descendants of M. Kotsiubynskyi in the culture of Ukraine, focusing on the family connection between the considered personalities, as one of the key factors in the formation of the creative and scientific output of the Kotsiubynskyi. Based on the study of scientific literature, study of sources, with the involvement of historical-biographical, historical-genetic methods, based on the principles of scientific objectivity and historicism, it is shown that the writer's brother, children, grandchildren were involved in various spheres of cultural activity – literature, sculpture, museum work, science. And the niece, Mykhailyna Kotsyubynska, is a representative of the «sixties» generation.

Keywords: Mykhailo Kotsiubynsky, family, Ukrainian culture.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дем'яненко Л. Взаємодія прийомів мистецтв у художній творчості М. Коцюбинського (живопис, музика, архітектура). Київ: НБУВ, 2019. 194 с.
2. Кузнецов Ю. Б. Михайло Коцюбинський і класичний психоаналіз: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 160 с.
3. Калиниченко Н. Л. Михайло Коцюбинський: нарис життя і творчості. Дніпро: «Планер», 1984. 189 с.
4. Дейша-Коцюбинська Віра Устимівна. *Відділ наукової інформації та бібліографії. Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені Софії та Олександра Русових*. 2018. URL: https://secinfchounbk.blogspot.com/2018/09/blog-post_20.html
5. Трагічна доля молодшого сина Михайла Коцюбинського. *Чернігівський літературно-меморіальний музей Коцюбинського*. 26.09.2018. URL: https://kotsubinsky.org/news/tragichna_dolja_molodshogo_sina_mikhajla_kocjubinskogo/2018-09-26-1283
6. Родина Михайла Коцюбинського. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=1185 (дата звернення: 11.03.2021)
7. З роду Коцюбинських. Ірина Коцюбинська. *Чернігівський літературно-меморіальний музей Коцюбинського*. 12.07.2020. URL: https://kotsubinsky.org/news/z_rodu_kocjubinskikh_irina_kocjubinska_video/2020-07-12-1701
8. Діти Коцюбинського. Сини класика наближали російську навалу в Україну, а правнук – виганяв. *Локальна історія*. 17.09.2022. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/diti-kotsiubinskogo-sini-klasika-nablizhali-rosiiskunavalu-v-ukrayinu-a-pravnuk-viganiav/>
9. «У мерехтінні найдорожчих лиць»: Згадуючи Михайлину Коцюбинську / упоряд. Е. Соловей. Київ: Дух і літера, 2012. 576 с.
10. До 100-річчя від дня народження Флоріана Коцюбинського. *Чернігівський літературно-меморіальний музей Коцюбинського*. 24.02.2021. URL: https://kotsubinsky.org/news/do_100_richchja_vid_dnja_narodzhennja_floriana_kocjubinskogo/2021-02-24-1825